

»Den store Jordrystelse«

Lidt dansk Historik i Hovedlinjer

af J. HIMMELSTRUP

De saa ofte aftrykte og citerede Optegnelser af Kierkegaard, som omhandler »den store Jordrystelse«, og som i Papirerne (Pp.) findes II A 802–807, blev første Gang trykt i E. P. I, 1869, p. 3–6. Udgiveren, H. P. Barfod, ledsagede dem med Oplysning om, at de fandtes paa »tre Ark fint Postpapir, smaat Oktav med Guldsnit«, og Udgiveren formodede, at de var skrevet »i Sommeren 1838, efter Fødselsdagen i Maj, men inden Faderens Dødsfald i August«. Barfods Notits maa tillige forstaas derhen, at han knytter Tidspunktet for den i den egentlige »Jordrystelses«-Optegnelse, II A 805, omhandlede Begivenhed nær til det fyldte 25. Aar.

Dette blev ogsaa Opfattelsen i de nærmest følgende Decenniers Kierkegaard-Litteratur. Brandes (1877, p. 25) taler om, at »i Kierkegaards 25. Aar indtraf saa en Begivenhed...« (en lille sproglig Unøjagtighed, der gør 5.5. 1838 til »terminus ad quem«, da et tidspunkt efter 5.5. 38 er i hans 26. Aar, men Meningen er sikkert »25 Aar gammel« eller »omkr. Kierkegaards fyldte 25. Aar«). Medens Høffding, 1892 p. 36, helt undgaar at tale om Tidspunktet, henlægger ogsaa P. A. Heiberg i sit første Skrift 1895 (p. 122, om de senere s. ndf.) med Henvisning til E. P. I »Jordrystelsen«s Tidspunkt til 1838. Og endnu Ammundsen udtaler (1912 p. 127): »Til Tiden efter Poul Møllers Død [13.3. 38] maa vi dernæst vistnok henlægge den store Jordrystelse —.«

Indtil Ammundsen maa man, saavidt ses, gaa ud fra, at Forff. følger Barfod ogsaa med Hensyn til Tidspunktet for Optegnelsernes Nedskrivning (jfr. ogsaa, at II A 802–807 i Pp. II, trykt 1910, er anbragt under 1838). Fra og med Ammundsen deler Jordrystelses-Problemet sig imidlertid, rent bortset fra det indholdsmæssige, i to Problemer: 1. Spørgsmaalet om Tidspunktet for *Nedskriv-*

ningen af Jordrystelses-Optegnelsen og 2. Spørgsmaalet om selve Jordrystelsens Tidspunkt. Kun disse to Spørgsmaal omhandles i det følgende.

I Nedskrivningstidspunktet.

Ammundsen er nemlig (i en Note p. 128) opmærksom paa Kierkegaards Optegnelse Pp. II A 557: »Til Motto for min Barndoms-Liv veed jeg Intet bedre end de Ord af Goethes Faust »Halb Kinderspiele, Halb Gott im Herzen««, – der er *dateret* »d. 9. Sept. 39«, og Ammundsen udtaler, at II A 802 maa være senere, og altsaa stamme fra Tiden 9. September 1839 – Sommeren 1840 (i II A 807 er Eksamen [3. Juli 1840] fremtidig).

En ret kuriøs Løsning fandt dette Nedskrivningsproblem i Ellekildes ellers ret betydningsfulde (s. under Probl. II) Afhandling i »Danske Studier« 1916. Ellekilde anser Optegnelsen II A 805 for »skrevet rimeligvis September 1839« og *begrunder* det (p. 15, N. 2) med, at Udgiverne af Kierkegaards Papirer havde anbragt II A 802–807 »mellem Papirer fra September 1839«. Det er nu tilfældigvis ikke rigtigt. De er (jfr. foran) anbragt under 1838, men de *burde* have været under 1839, jfr. straks nedenf.

Dette Nedskrivningsproblem har nemlig nogenlunde faaet sin Løsning i Fr. Brandts lille Afhandling om »the great earth-quake« i »Theoria« 1949. Brandt paaviser her ved en omhyggelig bibliografisk Undersøgelse, at II A 804 (det tyske Shakespeare-Citat) maa være skrevet efter 10. Maj 1839, idet den paagældende Oversættelse (af Ortlepp) først *udkom* denne Dato. Og da alt taler for samtidig Nedskrivning af Optegnelserne, intet imod, maa ogsaa II A 805 være skrevet efter denne Dato. Til yderligere Bestyrkelse fremdrager Brandt Opt. II A 400 (25. April 1839), der kan antages at være »Forlæg« for Udtrykket »et Kors paa Graven« i II A 805. Da endvidere alle litterære og psykologiske Grunde taler for, at II A 557 (9. Sept. 39), som af Ammundsen antaget, er Nedfældning af et første Huskud til Karakteristik af Barndommen, rykkes terminus a quo frem til denne Dato, saaledes at det mulige Nedskrivnings-»Tidsrum« altsaa bliver 9.9. 39 – 3.7. 40, jfr. foran. Brandt inddrager nu yderligere Optegn. II A 576 (sandsynligvis fra Slutn. af September 39), der som en Afsked med Journalen p. Gr. af forceret Eksamenslæsning sandsynliggør et fuldstændigt Ophør af Optegnelser i Tiden ultimo September 1839 – 3.7. 1840. Resultatet maa herefter – under de angivne Forudsætninger: Samtidig-

hed i Nedskrivningen af de 6 Optt. 802–807 samt at Kierkegaard helt afholdt sig fra Optegnelser i Eksamenslæsningsperioden – blive det, at II A 802–807 er skrevet i *Tiden* 9.–30. Septbr. 1839. En Svækkelse af Bevisførelsen er det naturligvis, at disse Optegnelser er skrevet paa selvstændige Blade og saaledes *kan* være skrevet i Tidsrummet efter ultimo September 1839 *uden* at Kierkegaards Farvel til *Journalen* er blevet krænkert. Der findes jo, Pp. II A 808-824, en Række udaterede »løse Pap.«, som af Udgiverne er henført til 1839; og som bekendt burde ogsaa 802–807 have været hensat herunder. Der kan vel ingen Garanti gives for, at ikke nogle af disse nok kan være fra *Tiden* efter 30. Septbr., jfr. ogsaa, at II A 824 (»Udkast« til Diapsalm. til »Ent.–Ell.«, S. V. 1 p. 7) netop er dateret 20. Decbr. 1839 (jfr. E. P. I p. XXII, til S. 237).

Men alt ialt er det et smukt Stykke Detektivarbejde, Fr. Brandt her har udført, og man kommer vel næppe Spørgsmaalets Løsning nærmere. Heller ikke Papiret, der har 1832 i Vandmærket (Pp. XI, ³ p. XXXV) kan hjælpe til en nærmere Tidsbestemmelse. (Det er selvfølgelig en ren Lapsus, naar Brandt, Afhandlingen i. f., forveksler Goethe med Chr. Winther som Ophavsmand til Mottoet om Barndommen. Chr. Winther maa nøjes med »Ungdom« og kan ikke ogsaa sætte sig paa »Barndom«).

II Tidspunktet for »Jordrystelsen«.

Selv om man ikke med Brix (Anal. og Probl. III 1936 p. 297) kan gaa med til, at der ingen Vægt skulle ligge paa Nedskrivningsspørgsmaalet, maa Spørgsmaalet om Jordrystelsens Tidspunkt selvfølgelig være nok saa vigtigt.

De ældre Forff. fulgte, som allerede nævnt, her Barfod i at anse II A 805, gennem Ordene »Da var det –«, nær knyttet ikke blot formelt, men reelt til 25–Aars Optegnelsen 804, og dette gælder ogsaa saa sene Forff. som Troels Lund (1922) og Geismar (1926), den første ganske vist ved en ret bemærkelsesværdig *Deling* af Begivenheden (s. p. 222 f. ktra p. 136 f.), men dog bundet af »Da var det –«s Tilknytning til 804, den sidste direkte tvunget af »Da var det –« (I p. 67, jfr. 69: »Af ydre Grunde synes man tvunget til at sætte det *da*, hvormed der begyndes, til Aaret 1838 –«). Geismar anerkender saaledes ikke de Synspunkter, som var gjort gældende af *Ellekilde* 10 Aar før, i en Afhandling i »Danske Studier«.

Lige langt fra Tanken om, at det hele er ren fiction – bevidst (Brix 1936) eller ubevidst (ren Fantasi, Bruun Andersen 1953 p. 41), og fra en »Parallelteori« ∴ at 805–807 Stykke for Stykke skulde slutte sig til Mottoerne 802–804, søger Ellekilde her at løsrive 805's »Da var det –« fra den formelle Tilknytning til 804. Han siger: »»Da« er ikke med en Naturlovs Nødvendighed bundet til det umiddelbart foregående, det knytter sig til hele Sammenhængen« (p. 23). Og eengang frigjort fra det snævre Forhold til 25-Aars Optegnelsen viser Ellekilde gennem en dokumenteret psykologisk Udvikling – som i sig selv (∴: under Forudsætning af et frigjort »Da var det –«), saavidt jeg kan se i det store og hele er urokket den Dag i Dag – at »Jordrystelsen«s Tidspunkt maa lægges ca. 2½ Aar længere tilbage i Tiden, nemlig til Efteraaret 1835. Naar Ellekilde (p. 44) her endog vil stedfæste Begivenheden til en bestemt Dato, 10.–11. Oktober 1835, kan der vel ses bort herfra, medens det er betydelig vanskeligere at se bort fra hans Hovedresultat.

Ubestridt og uanfægtet har Resultatet dog ingenlunde været (jfr. særlig foran Geismar 1926). Ogsaa andre Begrundelser end den traditionelle med »Da var det –«'s Tilknytning til 804 har været ført i Marken. Det er her særlig interessant og af Vigtighed at se paa Udviklingen i *Sejer Kühles* Opfattelse i Forbindelse med det bekendte, dels af ham, dels ogsaa af C. Weltzer, offentliggjorte Brev fra Biskop P. C. Kierkegaard af 13.–15. Jan. 1877 til Prof. theol. Fredr. Petersen, Christiania, der giver Mulighed for at konstatere Problemets øjeblikkelige Status, positivt og kritisk.

I den Række Undersøgelser, som Sejer Kühle offentliggjorde fra 1931 til 1935 (Pers. Tskr.), henførte Forf. først (Pers. T. 1931 p. 263, Særtr. p. 11) Jordrystelsens Tidspunkt til 1835. I det 5. Stykke (Pers. T. 1935 p. 21–24) offentliggjorde Sejer K. det forannævnte Brev fra P. C. K. til Fredr. Petersen, der nogenlunde samtidig blev offentliggjort af Carl Weltzer (P. & S. Kgd. 1936, p. 136–40; jfr. ogsaa senere Sejer K.: Kgd.s Barndom og Ungdom 1950, p. 204–06). Dette Brev havde en ejendommelig Forhistorie.

Efter at Fredr. Petersen forgæves i 1872 havde henvendt sig til P. C. Kgd. om Oplysninger vedrørende Broderen, henvendte han sig den 18.12. 1876 paany til ham i Anledning af Udtalelser af Georg Brandes i de kendte Kierkegaard-Forelæsninger deroppe om Efteraaret. Fredr. Petersen skriver saaledes:

»... Dr, Brandes har ogsaa hos os søgt at rydde afvejen den Apologi for Christendommen, som Deres Broders Personlighed og Virken er i Almenhedens Øine. Og blandt andre Midler har han hertil ogsaa benyttet det at ned-sætte saavel Deres Broder som Deres Fader i den almindelige Agtelse...

Om Deres Fader faldt Brandes' Ord omtrent saaledes: Da foregik den Jordrystelse i hans (Dr. S. Kierkegaards) Indre, der fremkaldtes ved, at han opdagede en uhyggelig Brøde i sin Faders Liv o. s. v., hvilken den Brøde var, ytrede Dr. Brandes, lod sig nu vistnok ikke længere med Bestemthed paavise; men adskillige Grunde tydede paa, at den maatte være en Utroskab mod Hustruen.

... jeg haaber, at Hr. Biskoppen nu er enig med mig i, at her er et Hensyn at tage til vor Christelige Tro og den offentlige Forargelse.«

Georg Brandes havde i September, da han udarbejdede sine Foredrag, brevkvædet med Troels Lund om disse Problemer og skriver saaledes 20.9. 1876 (Brandes-Breve I, 372 f.):

»Jeg sysler i denne Tid med S. Kierkegaards Værker. Maa jeg i den Anledning rette det Spørgsmaal til Dig, om der er Dig noget bekendt om hvad det har været for en Brøde eller en Art Brøde, Kierkegaard i sit 25de Aar mente at have opdaget i sin Faders Liv og hvortil paa en Mængde Steder hos ham sigtes, dels i Dagbøgerne, dels i hans Værker (Salomos Drøm i Frater Taciturnus, Antigone i Enten–Eller).

Brøchner, som mente at vide det, sagde mig engang Noget derom, men jeg har glemt det. Jeg har en dunkel Erindring om, at det var Noget om den gl. Hosekræmmers Forhold til Kierkegaards Moder (hvem han mærkværdig nok aldrig med en Stavelse nævner), Noget, der gik ud paa en forud for Ægteskabet gaaende illegitim Forbindelse eller paa en Forurettelse af hende i pecuniær Henseende, men jeg kan ikke huske noget nøiagtigt derom, fordi det dengang ei interesserede mig.«

Brandes tænkte sig nu Muligheden af en Familietradition desangaaende.

Troels Lund svarer 23.9.:

»... Forunderligt nok har jeg aldrig tænkt over det, hvorom Du spørger mig, og kan derfor ikke give Dig nogen Besked. Jeg har nu i Anledning af Dit Brev forespurgt mig hos Enkelte af Familiens Medlemmer – rigtignok af de fjernere Beslægtede – men Ingen af dem veed andet end i Almindelighed at den Gamle var paaholdende og *maaske* havde levet lidt vildt i yngre Dage.«

Brøchners Meddelelse til Brandes angav, som det nu vides, det rigtige Forhold. Litterært har Brandes ikke gentaget den mundtlige Beskyldning for Utroskab, men antyder (S. K. 1877, p. 26 f.) lige omvendt, at »Faderen ved sin Haardhed mod Moderen synes at have drevet denne til at forse sig imod ham«; dette blev altsaa, jfr. P. C. Kgd. nedenfor, »den Form, hvori de gik ud i Litteraturen« (i S. Skr. II, 1902, p. 265–67, har Brandes erstattet alt det seksuelle med Forbandelsen paa Heden, sprogligt med et lidt underligt Resultat, naar man sammenligner de to Fremstillinger).

Dette var Baggrunden for, og Foranledningen til P. C. Kgd.s Brev af 13.–15.1. 1877.

I dette Brev – der af ingen af de to nævnte Forfattere er udgivet med skyldig »fotografisk Nøjagtighed« – afviste P. C. Kgd. først Brandes' mundtlige Insinuation, – iøvrigt afventende »den Form, hvori de maatte gaa ud i Litteraturen«. Blev denne svarende til det mundtlige, vilde Brandes »neppe faa Glæde deraf, saalænge ikke alle de er døde bort, der ... have kjendt »Gamle Kierkegaard«.

»Verset af Kong Lear« (II A 804) antager P. C. Kgd. (M. S. p. 2) skrevet »paa 5.5. eller strax efter«. 805 er tilføjet »i Dagene efter Faders Død« [9.8. 38] og synes at angaa en ikke ganske nylig Begivenhed. Sammenhængen er den, at efter de fire Dødsfald i Familien 10.9. 32 – 29.12. 34 (»vi ligesom stod ved Gravene af Vore i to Aar«) var der knugende Tristhed i Hjemmet, forøget ved P. C. Kgd.s Hustrus Død efter 10 Maaneders Ægteskab 18.7. 1837. »Da *sejrede* uden Tvivl *den mørke Betragtning* hos Søren, der sagtens havde besøgt ham allerede i Tiden efter de fire Dødsfald – – at Slægten skulde uddø og Fader overleve os alle – – og at ingen af Sønnerne skulde efterlade sig Børn, der kunde hindre Familie-Navnets Uddøen.« Under disse Forhold vaagner hos Søren en Trang til at glæde sin Fader med at tage teologisk Eksamen. I denne Stemning er (M. S. p. 5) »Verset af Kong Lear kommet ham tilpas«. Da kommer Faderens Død. »Og da fik han den voldsomme *Rystelse* og den »ufejlbare« Forstaaelse, som NB i et helt *langt* Stykke var *den samme* som den tidligere, kun end mere skærpet (en Brøde i og en Dom over hele Slægten, ingen Fortsættelse i Tiden hernede), men *som afveg deri*, at Fader, som det nu viste sig, ikke engang skulde berette os to ... men dø fra os ...« Den sidste Forstaaelse er – paa Grund af Sørens lidenskabelige Stemning – (M. S. p. 6) »slet

ikke udtalt i *første* Passus, og den kommer . . . først til, vel ikke at udtales, men at antydes p. 5, lin. 10 ff.« [Ϸ: II A 806: »Sønderrevet som jeg var i mit Indre« – o. s. v.].

For begge de to Udgivere af P. C. Kgd.s Brev har dettes Indflydelse øjensynligt, og med en vis Ret, været meget betydelig, omend forskellig. C. Weltzer udtaler i Almindelighed (p. 136), at Brevet har Betydning med Hensyn til Tidsfæstelsen af »Jordrystelsen«. For Sejer Kühle blev Brevet bestemmende for, at han flyttede »Jordrystelsen« fra 1835 til 1838, nemlig til Faderens Død i August Maaned dette Aar. I nogle Ord, hvormed Sejer K. d. 15.5. 1935 sendte nærværende Forf. »5. Stykke om Kierkegaard«, hedder det: »Som det deraf vil ses, har jeg taget Parti for P. C. Kierkegaards Standpunkt med Hensyn til Dateringen af »Jordrystelsen«, idet Søren Kierkegaards eget Udsagn har været afgørende for mig.« D. v. s.: P. C. Kgd.s Brev + Opt. E. P. I. 424 om Faderens Død som »en rystende Begivenhed« (= Pp. IX A 70 (1848)) har for Sejer Kühle afgørende placeret »Jordrystelsen« i August 1838 (Pers. Tskr. 1935 p. 24 f., Særtr. p. 6 f.). Denne Opfattelse er af Sejer Kühle fastholdt i »Søren Kierkegaard. Barndom og Ungdom«, 1950, p. 171: »Jordrystelsen indtrådte ved Faderens Død.«

Hvor betydningsfuldt P. C. Kgd.s Brev fra 1877 ved sit førstehaands Kendskab til de familiære Forhold og ved sit psykologiske Skarpsind end maa anses for at være, efterlader det dog Usikkerheder nok. Vi maa kunne dele Spørgsmaalene i 1) de formelle Ϸ: nedskrivningsmæssige og 2) de reelle Ϸ: fortolkningsmæssige.

1) Naar »Verset af Kong Lear« af P. C. Kgd. anses »skrevet paa 5.5. eller strax efter«, ved vi nu, at dette ikke kan have været Tilfældet, jfr. ovenf. under Problem I. Det kan af samme Grund ikke passe, at Verset af Kong Lear er »kommet ham tilpas« i en Stemning af Resignation og Ro i Foraar og For-sommer 1838. Derfor kan Stemningen jo imidlertid udmærket i dette Tidsrum have været en tilsvarende; det er kun umuligt, at han kan have givet den dette formelle Udtryk før på et langt senere Tidspunkt.

Ligeledes kan II A 805 (den egentl. Jordrystelsesopt.) ikke, som af P. C. Kgd. antaget, være skrevet »i Dagene efter Faders Død«, da dette, som af Fr. Brandt bemærket, vilde forudsætte en helt akavet Maade at udfylde et Ark Brev-papir paa. – Saameget derom.

2) Uanset dette kunde man muligvis ogsaa trods en nødvendig Indrømmelse af, at Nedskrivningen er sket senere, naa til P. C. Kgd.s og Sejer Kühles Resultat. »Den »umiskendelig stærkt rystede Stemning« i 805 kunde vel nok tænkes at være en reproduceret, en Erindrings-Stemning, og den sene Nedskrivning kunde saaledes ikke i sig være til Hinder for selve Begivenhedens Henlæggelse til engang i Sommeren 1838, hvadenten i Maj eller i August. Saaledes som Sejer Kühle argumenterer, med Henviisning ikke blot til P. C. Kgd.s Brev, men ogsaa til Søren Kgd.s Udtalelse fra 1848, maa man imidlertid gaa ud fra, at hans Resultat er det, at det var Faderens Død [9.8. 38], der blev »den store Jordrystelse« for ham, at m. a. O. Tidspunktet for »d. st. Jordr.« er 9.8. 1838. En saadan Antagelse lader sig imidlertid ikke forlige med Beskrivelsen af Jordrystelsen i 805. Hvad enten vi med P. C. Kgd. regner med, at 805 er nedskrevet i August 1838 eller – som vi nu er nødt til – langt senere, kan vi jo dog ikke forlige 805's Udtalelse om, at Faderen skulde *overleve* de andre, med det, at han den 9.8. var *afgaaet ved Døden*. Og det er jo »Overlevelsen«, der er en saa karakteristisk Bestanddel af Søren Kgd.s Beskrivelse af »den store Jordrystelse« i II A 805. Sejer Kühles Fortolkning maa saaledes nødvendigvis forkastes. Naar Sejer K. er naaet til det nævnte Resultat, lægger han herved aabenbart en vis Vægt paa, at der er samme *Ordvalg* i Pp. IX A 70 fra 1848 som i II A 805 (»rystende Begivenhed« – »Jordrystelse«). Men paa en saadan rent partiel Lighed i Sprogbrugen 9 Aar efter kan der næppe bygges særlig meget. Baade »Jordrystelsen« og Faderens Død kan jo hver for sig have været »rystende« Begivenheder uden at være identiske. Afgørende maa være, om S. Kgd.s nærmere Beskrivelse tillader en Identifikation, og det er der ingen Mulighed for.

Et andet Spørgsmaal er det, om P. C. Kgd.s »glidende« Fortolkning kan rammes af de samme Indvendinger. P. C. Kgd. inddrager jo ikke Opt. E. P. I 424 (= Pp. IX A 70), og samme formelle Indvending kan derfor ikke gøres mod ham. Sagligt synes hans Forstaaelse imidlertid at rammes af de samme Indvendinger.

Efter P. C. Kgd.s psykologiske Udviklinger, der lader S. Kgd.s »Undergangsstemning« være dannet i Efteraaret 1837, skal nemlig selve »den store Jordrystelse« med den »ufejlbarlige« Forstaaelse være knyttet til Faderens *Død*. Men efter S. Kgd.s Beskrivelse i 805 er dette jo en Umulighed. Efter denne er

til »Jordrystelsen« knyttet en Formodning om, at Faderen skulde overleve Sønnen, en Forvisning, som Faderens Død nødvendigvis netop maa have knust. Og at det som P. C. Kgd. siger skulde være den ved Faderens Død vakte »Forstaaelse«, der finder sit psykologiske Udtryk i Opt. 806 (»Sønderrevet«) kan ikke være rigtigt. Der er mangfoldige Vidnesbyrd om, at Søren Kgd.s Stemning efter Faderens Død overvejende gik ud paa efter hans Ønske at ordne sig borgerligt. Og at knytte »Sønderrevedheden« og dennes Følger, som de er beskrevet i 806, til Dødsfaldet i August 1838 maa derfor være en Fejlforstaaelse fra P. C. Kgd.s Side. P. C. Kgd.s egen Udredning peger paa en Deling, og forsaavidt hans Brev skal læses saaledes, at Parentesen med »Brøde« og »Dom« skulde høre til den stedfundne »Skærpelse« ved Faderens Dødsfald, kan dette ikke være rigtigt. »Brøden« og »Dommen« er jo tydeligt med i Beskrivelsen af den i 805 skildrede Begivenhed. Brøden og Dommen maa derfor høre til den almindelige Karakteristik: »i et helt langt Stykke var den samme –«, omend dette sprogligt er uklart udtrykt i P. C. Kgd.s Brev. Hele P. C. Kgd.s skarpsindige psykologiske Udredning kan saaledes saavidt ses ikke staa for Kritik, naar den konfronteres med Indholdet og *Ordlyden* af Opt. 805 – omend med nødvendig Erkendelse af, at ogsaa Faderens Død har, med S. Kgd.s Ord, været »en frygtelig rystende Begivenhed«.

P. C. Kgd.s Brev leder m. a. O. Tanken hen paa en vis Rigtighed i Troels Lunds »Deling« af de »rystende« Begivenheder. Men en Deling paa hver sin Maade: P. C. Kgd. med »den store Jordrystelse« paa eller omkr. 5.5. 1838 og »skærpet« til »Sønderrevedhed« ved Dødsfaldet i August s. A., Troels Lund med »Salomos Drøm«-Begivenheden i 1835 og saa »den st. Jordr.« fuldt og helt 5.5. 1838 og kun med en Slags »rystende« »Skuffelse« eller Overraskelse over Faderens Død i August 1838, knyttet til Tanken om Sønnernes tidlige Død – der fortsætter i Ideen om, at de ikke skulde naa op over 33 Aars Alderen.

Medens vi hos Sejer Kühle (paa Grundlag af P. C. Kgd.) har en Udvikling fra en tidligere Datering af »den store Jordrystelse« (1935) til en Datering knyttet til 1838, nærmere August 1838, har vi hos den centrale Skikkelse i Kierkegaardforskningen, P. A. Heiberg, en Udvikling i modsat Retning. Vi saa, at han 1895 daterer »Jordrystelsen« til 1838, selvom visse »Anelser« er gaaet forud. I »En Episode«, 1912, er Tidspunktet flyttet til »Begyndelsen af Aaret 1837« (p. 46), idet Jordrystelsen nu er knyttet til »Anelserne«. I »Et

Segment«, 1918, (p. 78–80) endelig bestemmer han derimod, idet han nu knytter »Da var det —« til Opt. II A 803, »Ungdom«, Jordrystelsens Tidspunkt til omkr. 1. September 1835. Og dette Synspunkt er fastholdt i Hovedværket »S. Kgd.s religiøse Udvikling«, 1925 (p. 12 f.). P. A. Heiberg slutter saaledes med et Standpunkt, der i det væsentlige falder sammen med Ellekildes 1916 – uden at han dog nævner denne; det er efter hans Sædvane, og hans store Selvstændighed i Undersøgelsen har med en vis Ret kunnet fritage ham herfor.

Vi har i »Jordrystelses«-Forskningen saaledes to modgaaende og modstaaende Retninger: Den ene gaaende fra 1838 tilbage i Tiden til 1835, den anden vendende om for paany at gaa Vejen tilbage – tidsmæssigt fremefter – fra 1835 til 1838. Og imellem disse Standpunkter eller Vej-»Retninger« staaer saa Troels Lunds Delingsstandpunkt: i 1835 er der sket noget, som senere er skildret i »Salomos« Drøm«; men det er ikke »den store Jordrystelse«, det er ikke »Da var det —«. Dette er knyttet til 1838, maaske til 5. Maj d. A.: »Anelsen« om en »Brøde« er blevet til Visheden om »Forbandelsen paa Heden«, der efter P. C. Kgd.s Udtalelse til Barfod 1865 er: »Min Faders Historie – og vor med« (Ill. Tid. 4.3. 1888; Mindeskr. om Biskop P. C. Kgd. 1888, p. 13). P. C. Kgd. har ikke med eet Ord i sit Brev nævnt dette Grundlag for den Kierkegaardske Families Historie, der i 1877 i ca. 12 Aar havde været ham bekendt i Broderens Gengivelse i Dagbogen for 1846, rent bortset fra, at Begivenheden selv formentlig var ham bekendt fra tidligere Tid. Grunden til denne Tavshed er sandsynligvis *dels* at selve Foranledningen til Brevet var Problemet om det seksuelle, *dels* at P. C. Kgd. ikke ønskede »Forbandelsen paa Heden« frem for Offentligheden. Dette skete som nævnt først efter P. C. Kgd.s Død, idet Barfod af »Pietet« overfor P. C. Kgd. undlod at tage »Forbandelses«-Optegnelsen med i E. P. II, 1872, hvor den skulde have staaet p. 334, jfr. nu Pp. VII, 1 A 5. – I Kierkegaard-Litteraturen inddrages denne Begivenhed første Gang af Høffding 1892 (S. Kgd. som Filosof, p. 29 og 36), men som foran nævnt uden Drøftelse af dens Forhold til »Jordrystelsen« og dennes Tidspunkt.¹

¹ F. Brandt, der i 1935 (Kgd. og Pengene, p. 73) nærmest slutter sig til Ellekilde og Heiberg (jfr. ogsaa S. Kgd., 1955, p. 12 f., 87), har u. h. meddelt, at han har fortsat sine Studier over »Jordrystelsen« (Theoria, 1949), og at Resultaterne heraf kan ventes offentliggjort i Løbet af 1962.